

Walter Tevis

GAMBITUL DAMEI

Bookzone
BUCUREȘTI, 2020

PREFAȚĂ

Gambitul Damei este povestea unei șahiste excepționale. Însă nu doar atât. Este povestea unui pion promovată în regină.

În șah, *gambitul* presupune sacrificarea unei piese albe în deschidere (cel mai adesea un pion sau dama), în scopul obținerii unui avantaj.

Italianii îl numesc „*sgambetto*”, iar prin „*fare lo sgambetto*” ei înțeleg fie a pune piedică, jucăuș, precum copiii, fie mortal, când *lo sgambetto* este strategia bine ticluită care conduce la înfrângerea regelui.

Femeie într-o lume interzisă, o lume a bărbaților, a regilor șahului, Beth Harmon este un pion „orfan” care se transformă în regină (*damă*) jucând *gambitul*. Ea pune piedică pe rând adversarilor cucerind fără milă tabla de șah, de pe rândul al doilea - orfelinatul Methuen - până pe rândul opt, la Moscova.

Însuși titlul cărții este un secret ascuns și totodată expus cititorului. Este metafora care surprinde esența întregii povești.

Este Gambitul lui Beth.

Maria Dosei - Traducător

UNU

Beth a aflat că mama ei murise de la o doamnă care ținea în mână un dosar. A doua zi, poza ei a apărut în *Herald-Leader*. În fotografia făcută pe veranda casei gri de pe Maplewood Drive, Beth purta o rochie simplă de bumbac. Încă de pe atunci avea o înfățișare complet ștearsă. Descrierea de sub fotografie spunea: „Rămasă orfană după accidentul rutier de ieri, de pe New Circle Road, pe Elizabeth Harmon o așteaptă un viitor incert. Elizabeth, în vârstă de opt ani, a rămas fără familie în urma accidentului care a înregistrat doi morți și mai mulți răniți. Singură acasă la momentul respectiv, Elizabeth a aflat despre accident la foarte scurt timp după ce această fotografie a fost făcută. Autoritățile au declarat că va avea parte de cea mai bună îngrijire.”

***

La orfelinatul Methuen Home din Mount Sterling, Kentucky, Beth primea tranchilizante de două ori pe zi. Ca toți ceilalți copii, de altfel. „Pentru

a le regla starea de spirit.” Nu că starea de spirit a lui Beth ar fi prezentat aspecte îngrijorătoare, însă ei îi făcea plăcere să ia micile pastile. O ajutau să scape de încordarea pe care o simțea adânc în stomac și să treacă peste orele pline de tensiune de la orfelinat.

Domnul Fergussen le dădea pastilele într-un pahar mic de hârtie. Împreună cu pastila verde, care le regla starea de spirit, primeau și unele portocalii și maro, care îi ajutau să crească voinici. Când li se administrau pastilele, trebuiau să se alinieze în șir indian.

Cea mai înaltă dintre ele era Jolene, o fată de culoare. Avea doisprezece ani. În a doua zi la orfelinat, Beth se afla chiar în spatele ei la Coada pentru Vitamine; Jolene se întoarse și privi în jos la ea, încruntându-se.

– Ești orfană-orfană sau bastardă?

Beth nu știu ce să răspundă. Era speriată. Erau tocmai la capătul cozii și trebuia să stea acolo și să aștepte până ajungeau la geamul dincolo de care se afla domnul Fergussen. Beth o auzise pe mama ei spunându-i tatălui că e un bastard, dar nu știa ce înseamnă.

– Cum te cheamă, fato? o întrebă Jolene.

– Beth.

– Maică-ta e moartă? Și taică-tu? Unde e?

Beth se uită lung la ea. Cuvintele „mamă” și „moartă” erau greu de suportat. Ar fi vrut să o ia la fugă, dar nu avea încotro.

– Părinții tăi, spuse Jolene pe un ton înțelegător, sunt morți sau ce?

Beth nu știe nici ce să zică, nici ce să facă. Stătea acolo, la coadă, îngrozită, așteptând pastilele.

***

– Sunteți toți niște muiști!

Era vocea lui Ralph, el urlase așa din dormitorul băieților.

Auzise pentru că era în bibliotecă, iar biblioteca avea o fereastră către „Băieți”. Nu reuși să asocieze cu nicio imagine cuvântul „muist”, care mai și suna ciudat. Dar din ton își dădu seama că era ceva după care ar fi trebuit să-și spele gura cu săpun. Ea o pățise când zisese „La dracu’!”, deși mama spunea mereu „La dracu’!”.

***

Frizerul o obligă să stea complet nemișcată pe scaun.

– Vezi că-ți tai o ureche dacă te miști.

Nu era nimic glumeț în tonul lui. Beth rămase pe cât de liniștită putea ea, dar îi era imposibil să stea complet nemișcată. Frizerului îi luă foarte mult să o tundă cu bretonul pe care îl purtau toate fetele. Beth încercă să-și țină mintea ocupată, gândindu-se la ce-ar putea însemna cuvântul acela, „muist”. Tot ce-și imagina era o pasăre, ceva, un fel de ciocănitoare. Dar simțea că era greșit.

***

Bărbatul de la întreținere era mai gras într-o parte și mai slab în cealaltă. Îl chema Shaibel. Domnul Shaibel. Într-o zi, au trimis-o la subsol, să curețe bureții de șters tabla, bătându-i unul de celălalt, și l-a găsit stând pe un taburet cu cadru de metal, lângă cazan, încruntându-se la o tablă de șah alb cu verde din fața lui. Însă piesele fuseseră înlocuite de mici obiecte de forme ciudate. Unele mai mari decât celelalte. Cele mici erau mai multe decât cele mari. Domnul Shaibel ridică privirea spre ea. Beth plecă în tăcere.

Vinerea, fie că erai catolic, fie că nu, mâncai pește. Bucățile erau pătrate, cu o crustă de pesmet maro-închis, peste care era turnat un sos gros de culoare portocalie, ca cel franțuzesc de la magazin. Sosul era dulce și avea un gust oribil, iar peștele de sub el era și mai rău. Beth gustă o bucățică și aproape că se înecă. Dar trebuia să mănânci până la ultima fărâmiță, altfel te pârau la doamna Deardorff și nu te mai adopta nimeni.

Unii copii erau adoptați imediat. O fetiță în vârstă de șase ani, Alice, venită la o lună după Beth, fusese adoptată după trei săptămâni de niște oameni drăguți, care vorbeau cu accent. În ziua în care așteptau să o ia pe Alice, se plimbau prin salon. Beth ar fi vrut să-i ia în brațe pentru că-i păruseră niște oameni fericiți, dar, când o priviră, se întoarse cu spatele. Unii copii erau acolo de multă vreme și știau că nu vor pleca niciodată. Se porecliseră „lifers.”¹ Beth se întrebă dacă și ea era una dintre ei.

---

¹ Neadoptabili, rezidenți permanenți ai orfelinatului (n. tr.)

***

Nu-i plăcea ora de gimnastică și ura să joace volei. Beth nu nimerea niciodată mingea. Ar fi vrut să o lovească cu putere sau să o poată arunca în aer așa, cu degetele bine încordate. Odată se lovise așa tare la degete, că i umflaseră după aceea. Majoritatea fetelor râdeau și strigau când jucau, dar Beth nu o făcea niciodată.

Jolene era, de departe, cea mai bună jucătoare. Nu doar pentru că era mai mare și mai înaltă, pe deasupra; știa întotdeauna exact ce să facă: dacă mingea era aruncată sus și trecea dincolo de fileu, Jolene știa întotdeauna unde să se poziționeze, fără să fie nevoită să strige celorlalte să-i facă loc, apoi sărea și o trimitea înapoi peste fileu, în jos, cu o mișcare grațioasă a brațului. Echipa în care juca Jolene câștiga întotdeauna.

În săptămâna când Beth se lovise la degete, Jolene o opri, după ce ora de gimnastică se terminase și ceilalți plecaseră în grabă înapoi la dușuri.

– Vino-ncoa să-ți arăt ceva, spuse Jolene.

Își ridică mâinile, cu degetele lungi deschise și ușor îndoite.

– Fă așa.

Își îndoii brațele de la coate, apoi ridică mâinile într-o mișcare sinuoasă, prinzând o minge imaginară.

– Încearcă și tu.

Beth încercă, neîndemânatică la început. Jolene îi arătă din nou, râzând. Beth repetă mișcarea de mai multe ori, reușind să o execute mai bine. Apoi Jolene

luă mingea și o aruncă spre Beth, ca să o prindă cu vârful degetelor. După ce repetă de câteva ori, deveni mai ușor.

–Acuma te pui și exersezi, ai înțeles? spuse Jolene după care fugi și ea la dușuri.

Beth exersă toată săptămâna care urmă. De atunci, jocul de volei n-a mai fost o problemă. Nu s-a transformat într-o jucătoare bună, dar măcar nu se mai temea să joace.

***

În fiecare marți, după ora de aritmetică, domnișoara Graham o trimitea pe Beth jos, la subsol, să scuture bureții. Era considerat un privilegiu, iar Beth era cea mai bună elevă din clasă, deși era cea mai mică de vârstă. Nu-i plăcea să meargă la subsol. Mirosea a mucegai și-i era frică de domnul Shaibel. Dar era curioasă să afle mai multe despre jocul pe care îl juca singur, pe tablă.

Într-o zi se duse și se așeză lângă el, așteptând să mute o piesă. Domnul Shaibel puse mâna pe una ce semăna cu un cap de cal pe un pedestal. După o clipă ridică privirea spre ea, încruntându-se iritat.

–Ce vrei, copilă? zise el.

În mod normal, Beth ar fi fugit, evitând orice interacțiune umană, mai ales cu adulții, dar de data aceasta nu dădu înapoi.

–Cum se numește jocul? întrebă ea.

Domnul Shaibel îi aruncă o privire lungă.

–Ar trebui să fii sus, cu ceilalți.

Beth îi susținu privirea; era ceva la omul acela, statornicia cu care juca jocul acela misterios o ajuta să rămână pe poziții, ca să afle ce dorea.

– Nu vreau să fiu cu ceilalți, spuse ea. Vreau să știu ce joc joci.

Domnul Shaibel o privi mai atent. Apoi ridică din umeri.

– Se numește șah.

***

Între domnul Shaibel și cazan stătea agățat de tavan, pe un fir, un bec. Beth avu grijă să nu-i întunece tabla cu umbra ei. Era duminică dimineața. La etaj, în bibliotecă, se ținea ora de religie, iar ea ridicase mâna și ceruse permisiunea să meargă la baie, dar coborâse aici. Timp de zece minute, rămăsese așa, în picioare, urmărindu-l pe domnul Shaibel cum juca. Niciunul dintre ei nu zicea nimic, dar părea că bărbatul îi acceptase prezența.

Stătea și se uita la piese, câte zece minute, nemișcat, le privea de parcă le ura, apoi se întindea peste burtă, ridica una cu vârful degetelor, ținând-o așa o vreme, de parcă ținea de coadă un șoarece mort, apoi o așeza pe o altă casuță. Nu se uita la Beth.

Beth stătea acolo, cu umbra capului pe podeaua de ciment, și privea tabla fără să-și ia ochii de la ea, urmărind fiecare mutare.

***

Învățase să-și păstreze pastilele calmante pentru noapte. O ajutau să doarmă. Își băga pilula ovală în gură, după ce i-o dădea Domnul Fergusen, și o pitea sub limbă, lua o gură din suc de portocale pe care i-l dădea împreună cu pastila, înghițea, apoi, când domnul Fergusen trecea la următorul copil, Beth scotea pastila din gură și și-o strecura în buzunarul bluzei cu croială marinărească. Pastila era acoperită de un strat tare și nu i se topea în gură, cât o ținea sub limbă.

În primele două luni, dormise foarte puțin. Încercase, stând întinsă cu ochii strâns închiși. Dar le auzea pe fetele din celelalte paturi tușind, sau răsucindu-se, sau murmurând ori infirmiera de noapte pășea pe coridor, iar umbra trecea peste patul ei și Beth o vedea chiar și cu ochii închiși. Sunetul îndepărtat al telefonului sunând sau apa trasă la toaletă. Dar cel mai rău era când auzea voci în biroul de la capătul coridorului. Indiferent cât de încet vorbeau infirmierele cu îngrijitoarea de noapte, indiferent cât de plăcut, Beth se încorda imediat, complet trează. I se contracta stomacul, simțea în gură o acreală ca de oțet și nu mai reușea să închidă un ochi tot restul nopții.

Dar acum se ghemuia în pat, dându-și voie să simtă tensiunea aceea din stomac aproape cu bucurie, pentru că știa că va dispărea curând. Aștepta acolo în întineric, singură, studiindu-se, până când starea de agitație atingea apogeul. Apoi înghițea cele două pastile și rămânea întinsă pe spate, până când relaxarea începea să i se răspândească prin tot corpul, ca valurile unei mări calde.

***

– Mă înveți și pe mine?

Domnul Shaibel nu răspunse, nici măcar nu dăduse din cap cum că auzise întrebarea. De sus se auzeau voci îndepărtate cântând „Bringing in the Sheaves.”²

Așteptă câteva minute. Vocea aproape i se frânse, dar spuse, făcând un efort:

– Vreau să învăț să joc șah.

Domnul Shaibel întinse o mână grasă către una dintre piesele negre mai mari, o ridică de cap cu dexteritate și o puse pe o căsuță din cealaltă parte a tablei. Apoi își retrase mâna și-și încrucișă brațele pe piept. Tot nu se uita la Beth.

– Nu joc cu oameni pe care nu-i cunosc.

Tonul indiferent avu efectul unei palme peste față. Beth se întoarse și plecă, urcând scările cu un gust neplăcut în gură.

– Nu sunt o necunoscută, spuse, două zile mai târziu. Trăiesc aici.

În spatele capului ei, o molie se învârtea în jurul becului; umbra mică trecea deasupra tablei la intervale regulate.

– Poți să mă înveți. Deja am învățat câte ceva, uitându-mă.

– Fetele nu joacă șah.

Vocea domnului Shaibel era indiferentă.

---

² *Cu bucurie adunăm snopii.* Cântec gospel intonat în mod deosebit de americanii protestanți (n. tr.)

Făcându-și curaj, se apropie cu un pas, indicând fără să atingă, una dintre piesele cilindrice pe care o etichetase drept tun, în mintea ei.

– Asta se mișcă în sus și în jos sau înainte și înapoi. În orice direcție, dacă drumul este liber.

Domnul Shaibel rămase în tăcere, pentru o vreme. Apoi arătă cu degetul spre piesa care semăna cu o lămâie tăiată în partea de sus.

– Și asta?

Inima lui Beth tresări.

– Pe diagonale.

***

Îți puteai pune pastile deoparte, luând seara doar una și păstrând-o pe cealaltă. Beth ținea pastilele în plus în suportul periutei de dinți, unde nu s-ar fi uitat nimeni, niciodată. Tot ce trebuia să facă era să se asigure că usucă bine-bine periuța cu hârtie după ce o folosea sau să nu o folosească deloc și să-și frece dinții cu degetul.

În seara aceea luă trei pastile, una după cealaltă. Simți furnicături pe ceafă; descoperise ceva important. Îmbrăcată cu pijamaua ei albastră, decolorată, se lăsă cuprinsă de senzația aceea de căldură, stând întinsă în patul aflat în cea mai proastă poziție din dormitorul fetelor, lângă ușa care ducea spre hol, peste drum de baie. Ceva se rezolvase în viața ei: învățase despre piesele de șah, cum se mișcau și cum puteau fi capturate, și mai descoperise cum să scape de tensiunea din stomac și din articulațiile brațelor și picioarelor, cu ajutorul pastilelor primite la orfelinat.

***

– Bine, copilo, spuse domnul Shaibel. Putem să jucăm șah. Eu joc cu albele.

Beth ținea în mână bureții de șters tabla. Se terminase ora de aritmetică, iar cea de geografie începea în zece minute.

– Nu am mult timp, spuse.

Duminica trecută învățase toate mutările în timpul orei de religie, când își permisesese să fugă jos, la subsol. Datorită grupului de fete care venise de la Children's, din partea cealaltă a orașului, nu băgase nimeni de seamă că lipsea, fiindcă fusese prezentă la începutul lecției. Dar cu geografia era altceva. Era îngrozită de domnul Schell, deși era cea mai bună din clasă.

Tonul domnul Shaibel era lipsit de inflexiuni.

– Acum ori niciodată, zise.

– Am geografie...

– Acum ori niciodată.

Nu-i luă mai mult de o secundă să decidă. În spatele cazanului văzuse o ladă veche pentru sticle de lapte. O trase de partea cealaltă a mesei, se așeză și spuse:

– Deschideți.

O bătuse din patru mutări, aplicând ceva ce se numea Matul Începătorului. Fusese rapid, dar nu suficient cât să nu întârzie cincisprezece minute la ora de geografie. Se scuzase spunând că a fost la baie.

Domnul Schell stătea la catedră cu mâinile în sold. Își plimba privirile prin clasă.

– A văzut-o vreuna dintre domnișoarele prezente pe această domnișoară, la toaleta fetelor?

În clasă se auziră chicoteli. Nimeni nu ridică mâna, nici măcar Jolene, pe care o acoperise, mințind, de două ori.

– Câte dintre voi, domnișoarelor, ați fost la toaleta fetelor, înainte de oră?

Nimeni nu mai chicoti. Trei ridicară mâna.

– Și ați văzut-o vreuna dintre voi pe Beth acolo? Spălându-se, poate, pe mâinile ei mici și drăguțe?

Nu răspunse nimeni. Domnul Schell se întoarse spre tablă, unde înșirase produsele exportate de Argentina, și adăugă cuvântul „argint”. Preț de o clipă, Beth crezu că a scăpat. Însă, cu spatele la clasă, domnul Schell spuse:

– Cinci puncte penalizare.

La zece puncte, primeai zece lovituri de curea la fund. Beth își imaginează durerea loviturii, și avea multă imaginație; vizualiză durerea ca pe un foc care-i ardea fesele moi. Își puse o mână în dreptul inimii pipăind buzunarul de la pieptul bluzei, în căutarea pastilei primite de dimineață. Sentimentul de frică se reduce perceptibil. Vizualiză suportul periutei de dinți, un recipient din plastic, lung, dreptunghiular; strânsese patru pastile acum, pitite în noptiera din metal de lângă patul ei mic.

În noaptea aceea, se întinse în pat, pe spate. Nu avea încă pastila în mână. Asculta zgomotele nopții și observă cum se auzeau parcă din ce în ce mai tare,

cu cât ochii i se obișnuiau mai mult cu întunericul. Pe hol, domnul Byrne începu să vorbească cu doamna Holland, la birou. La auzul vocilor, tensiunea pe care Beth o simțea în tot corpul crescuse din ce în ce mai mult. Clipi și privi tavanul întunecat de deasupra sa, silindu-se să vizualizeze tabla de șah cu căsuțele sale verzi și albe. Apoi așează piesele, fiecare pe căsuța ei: turn, cal, nebun, regina, regele și rândul de pioni din fața lor. Apoi mută pionul regelui de alb pe al patrulea rând și avansă cu cel negru. Funcționa! Era simplu. Continuă, repetând partida pe care o pierduse.

Mută calul domnului Shaibel pe al treilea rând. Îl vedea acolo clar, cu ochii minții, pe tabla cu căsuțe verzi și albe de pe tavanul dormitorului.

Sunetele se estompară, transformându-se în zgomot alb, armonios. Beth rămase întinsă pe pat fericită, jucând șah.

***

În duminica următoare, blocă Matul Începătorului cu calul de pe latura regelui. Repetase în minte partida de o sută de ori, până când furia și umilința se dizolvaseră, lăsând piesele și tabla să se limpezească în viziunea ei, noaptea. Când se duse duminică să joace cu domnul Shaibel rezolvase totul și mută calul ca prin vis. Îi plăcea atingerea piesei, să simtă în mână capul de cal în miniatură. Când poziționează calul pe căsuță, domnul Shaibel se încruntă la el. Prinse regina albă de cap, dându-i șah la rege. Dar Beth era pregătită și pentru asta; văzuse mutarea pe când stătea în pat, cu o noapte înainte.